

ΚΕΦΑΛΑΙΟ

10

ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑ ΠΡΟΣΧΟΛΙΚΗΣ ΗΛΙΚΙΑΣ: ΓΕΝΙΚΗ ΘΕΩΡΗΣΗ

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1°

ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑ ΠΡΟΣΧΟΛΙΚΗΣ ΗΛΙΚΙΑΣ: ΓΕΝΙΚΗ ΘΕΩΡΗΣΗ

*"Όταν ήμουν παιδί, έτρεχα ώρες ατέλειωτες στη
στέπα, κυνηγώντας το ουράνιο τόξο.... Τώρα ξέρω.
Το ουράνιο τόξο είναι φτιαγμένο απ' όλα τα όνειρα
των παιδιών, απ' όλα τα ποιήματα και τα παραμύθια
των λαών. Το ουράνιο τόξο είναι ολάκερη η παιδική
λογοτεχνία του πλανήτη μας, καμωμένο από την αγάπη,
τη φιλία, την καλοσύνη που είναι μέσα στα βιβλία
για νέους. Όσο πιο όμορφα τα βιβλία για νέους
ανθρώπους, τόσο πιο λαμπερό το ουράνιο τόξο,
το σημείο της ειρήνης πάνω από τον κόσμο"*

Ντορζίν Γκαρμάα,
ποιητής από τη Μογγολία

1.1. ΟΡΙΣΜΟΣ

Πριν γίνει οποιαδήποτε άλλη αναφορά, η αποσαφήνιση του όρου «Παιδική Λογοτεχνία» φαντάζει αναγκαία και απαραίτητη. Μια τέτοια όμως οριοθέτηση χρειάζεται στηρίγματα και εμπνεύσεις από χώρους συγγενικούς και μη προς αυτή. Η Ψυχολογία, η Παιδαγωγική και η Λαογραφία, με την εμπειρία και την θεωρητική τους άποψη, βοηθούν ουσιαστικά στην περιχάραξη της Παιδικής Λογοτεχνίας².

Παρ' όλο που σε ερωτήσεις όπως τι είναι Λογοτεχνία, σε τι χρησιμεύει κτλ. δίνονται απαντήσεις περισσότερο υποκειμενικές, ένα είναι βέβαιο: Οποιαδήποτε λογοτεχνική δημιουργία είναι μια πράξη μη τυποποιημένη και σε θεωρητικό και σε πρακτικό επίπεδο. Η δημιουργία ανάγεται σε προσωπικές-εσωτερικές σχέσεις και ανάγκες.

Πέρα απ' αυτά, οι στόχοι της Λογοτεχνίας εκτείνονται σε πολλά επίπεδα: Να πλάθει και να αναπλάθει τον κόσμο, να αμφισβητεί την πραγματικότητα και να ανυψώνει τον άνθρωπο σε ανώτερες σφαίρες.

Ωστόσο, προσπαθώντας να προσεγγίσουμε όσο πιο αντικειμενικά γίνεται την

έννοια της Λογοτεχνίας για την προσχολική ηλικία, σκόπιμο είναι να σταθούμε λίγο στις ανάγκες και στα χαρακτηριστικά³ των παιδιών στα οποία απευθύνεται:

α) Ανάγκες:

- Ψυχοσυναισθηματικές: επικοινωνία, έκφραση, ασφάλεια, αγάπη, αυτονομία, ψυχαγωγία κ.ά.,
- Φυσικές: κίνηση, γνωριμία του εαυτού τους κ.ά.,
- Νοητικές: γνωριμία του γύρω κόσμου, έκφραση της δημιουργικής φαντασίας, απόκτηση γνώσεων κ.ά.

β) Χαρακτηριστικά:

- Ατέλειες στο σχηματισμό των εννοιών (δίνουν «αφελείς» σημασίες στα πράγματα),
- Ανθρωπομορφισμός - ανιμισμός* (δίνουν ανθρώπινη μορφή και ψυχή στα άψυχα),
- Τάση για μίμηση και ταύτιση,

Εικ. 1. Η χαρά της «ανάγνωσης» ζωγραφισμένη στο πρόσωπο του παιδιού.

* Βλ. Γλωσσάρι.

- Εγωκεντρισμός (ερμηνεύουν τον κόσμο με βάση τον εαυτό τους, χωρίς δηλαδή να κατανοούν την προοπτική του άλλου),
- Έντονη φαντασία.

Είναι γενικά παραδεκτό σήμερα ότι τα παιδιά της προσχολικής ηλικίας είναι ραγδαία εξελισσόμενα άτομα και ότι οι αλλαγές που συντελούνται στα πρώτα έξι χρόνια της ζωής τους είναι ταχύτατες, πολύ σημαντικές και καθοριστικές για την υπόλοιπη πορεία τους. Στην πορεία αυτή ο ρόλος της Παιδικής Λογοτεχνίας είναι καθοριστικός τόσο ως αισθητικού μέσου όσο και ως διδακτικού εργαλείου.

Αν δεχτούμε ότι «Αισθητική Αγωγή είναι η σταδιακή υποβοήθηση του ατόμου να εκδηλώσει και να βελτιώσει τις έμφυτες τάσεις του που οδηγούν στη θέα και στην απόλαυση του ωραίου, είτε βρίσκεται στη φύση είτε στην τέχνη»⁴, η Παιδική Λογοτεχνία συντελεί στην οργάνωση και τη μορφοποίηση του καλαισθητικού συναισθήματος των παιδιών. Ένα αληθινό λογοτεχνικό κείμενο προκαλεί αισθητική συγκίνηση που είναι απαραίτητη για την προετοιμασία του μικρού αναγνώστη να δεχτεί το μήνυμα που εμπεριέχει. Έτσι, το καταξιωμένο λογοτέχνημα ασκεί άμεση αγωγή μέσω των ιδεών που προσφέρει και έμμεση αισθητική αγωγή με την αρμονική οργάνωση και τη συνοχή των νοημάτων του, δηλαδή με τον κόσμο της μορφής του.

Το παιδικό λογοτεχνικό βιβλίο, παρ' όλο που είναι κατεξοχήν έργο τέχνης, δεν παύει να διατηρεί και την παιδευτική του αξία. Έρχεται ως αρωγός της προσπάθειας γονιών και παιδαγωγών για την ολόπλευρη ανάπτυξη των παιδιών.

Συμπερασματικά, λοιπόν, με βάση τα παραπάνω, θα λέγαμε ότι:

Η *Λογοτεχνία της προσχολικής ηλικίας* περιλαμβάνει τα αισθητικά δικαιωμένα κείμενα που απευθύνονται σε παιδιά ηλικίας έως 6 χρόνων και ανταποκρίνονται στις αντιληπτικές τους ικανότητες, στις ευαισθησίες, στα ενδιαφέροντα, στις ανάγκες και στα προβλήματά τους.

1.2. ΙΣΤΟΡΙΚΗ ΑΝΑΔΡΟΜΗ

Η ελληνική Παιδική Λογοτεχνία και ιδιαίτερα η Λογοτεχνία της προσχολικής ηλικίας διαμορφώθηκε ιδεολογικά, αισθητικά και θεματικά τα τελευταία χρόνια, εντούτοις κρίνεται σκόπιμο να ξεκινήσουμε την ανασύνθεσή της από την ελληνική αρχαιότητα ως τις μέρες μας.

α) Αρχαιότητα

Αν και η αρχαία Ελλάδα μας έχει δώσει μια πλούσια λογοτεχνική παραγωγή, πολύ λίγες πληροφορίες για την ύπαρξη παιδικών λογοτεχνικών κειμένων εντοπίζουμε στη βιβλιογραφία.

Δε θα μπορούσαμε παρά να ξεκινήσουμε την αναφορά μας στην αρχαία Παιδική Λογοτεχνία με τους μύθους του Αισώπου, με τους οποίους έρχονταν σε επαφή παιδιά σχολικής, κυρίως, ηλικίας. Οι μύθοι αυτοί, σύντομοι, απλοί, χαριτωμένοι και διδακτικοί, βοηθούσαν στη γλωσσική ανάπτυξη και την ηθικοπλαστική καλλιέργεια των παιδιών.

Η σημασία που απέδιδαν στους μύθους αυτούς για την αγωγή των παιδιών ήταν μεγάλη, όπως φαίνεται και από σχετική αναφορά του Αριστοφάνη:

“Αμόρφωτος γεννήθηκες και δίχως ερωτήματα
και ούτε τον Αίσωπο ξεσκόλισες...”

(Όρνιθες, στ. 471)

Εκτός από τον Αίσωπο, έργα όπως η *Βατραχομουμαχία* (ο πόλεμος των βατράχων και των ποντικών), η *Αραχνομαχία* και η *Γαλεομαχία* ήταν μερικά από τα λογοτεχνήματα που απευθύνονταν σε παιδιά.

Τέλος, αξίζει να αναφερθούμε και σε τραγούδια που έφτιαχναν μόνα τους τα παιδιά στην αρχαία Ελλάδα, όπως τα λεγόμενα *χελιδονίσματα* που τα τραγουδούσαν σε διάφορες γιορτές. Παραλλαγές τους σώζονται και σήμερα. Για παράδειγμα,

“Ηλθ’ , ήλθε η χελιδών
καλὰς ὥρας ἀγούσα...”⁵

με την ακόλουθη νεότερη εκδοχή:

Ἦρθε ἦρθε η χελιδόνα,
ἦρθε κι ἄλλη χελιδόνα,
κάθισε και λάλησε και
γλυκά κελάηδησε...

β) Μεσαίωνας

Η Παιδική Λογοτεχνία στο Μεσαίωνα δε γνωρίζει ιδιαίτερη άνθηση· η επικράτηση του Χριστιανισμού δημιουργεί νέα δεδομένα και η αρχαία παράδοση προσαρμόζεται στις νέες συνθήκες.

Προς το τέλος της περιόδου δημοσιεύονται μερικές ψυχαγωγικές και διδακτικές ιστορίες, όπως η *Γαϊδάρου φυλλάδα* (όπου εξιστορούνται οι περιπέτειες ενός γαϊδάρου) και ο *Πουολόγος* (τα πουλιά, αφού κλήθηκαν από το βασιλιά

τους, τον αετό, στο γάμο του γιου του, μιλά το καθένα για τα προτερήματά του και κατηγορεί τα άλλα). Παράλληλα, από τον Η΄ αιώνα έχουμε παραγωγή τραγουδιών που αντλούν τα θέματά τους από τα κατορθώματα των Ακριτών και τραγουδιούνται από μικρούς και μεγάλους.

Πρέπει να σημειώσουμε όμως ότι τόσο οι ιστορίες όσο και τα τραγούδια αυτής της εποχής δεν απευθύνονταν σε παιδιά, αλλά, λόγω της νοηματικής τους απλότητας, άγγιζαν και τις παιδικές ψυχές.

γ) Νεότεροι χρόνοι

Μετά την άλωση της Κωνσταντινούπολης, σπέρματα Παιδικής Λογοτεχνίας βρίσκουμε κυρίως στην ποίηση. Το δημοτικό τραγούδι, τα νανουρίσματα, τα ταχταρίσματα και γενικά τα εύθυμα ποιήματα ψυχαγωγούν και διασκεδάζουν τα παιδιά.

Κατά την περίοδο του Νεοελληνικού Διαφωτισμού αρκετοί ήταν εκείνοι που έγραψαν στίχους και ποιήματα, κυρίως πατριωτικά και θρησκευτικά. Ανάμεσά τους ξεχωρίζουν οι: Θωμάς Φλαγγίνης, Νικόλαος Μαυροκορδάτος και Ρήγας Βελεστινλής.

Στην παραπάνω ιστορική αναδρομή έγινε αναφορά σε λογοτεχνικά έργα που, όπως προαναφέραμε, δεν απευθύνονταν μόνο σε παιδιά ή δε γράφτηκαν κατ' αρχάς για παιδιά και πολύ περισσότερο για παιδιά προσχολικής ηλικίας. Μετά την έναρξη της Ελληνικής Επανάστασης γίνεται μια πιο συστηματική προσπάθεια και στροφή προς την καθαυτό παιδική λογοτεχνία.

δ) Η περίοδος μετά την έναρξη της Ελληνικής Επανάστασης⁶

Κατά την πρώτη μετά την Επανάσταση περίοδο και μέχρι το 1858 δεν έχουμε έντονα σημάδια Λογοτεχνίας που να απευθύνεται σε παιδιά. Γίνονται όμως προσπάθειες. Αναφέρουμε ενδεικτικά την έκδοση διηγημάτων του Δ. Πανταζή καθώς και των περιοδικών *Παιδική Αποθήκη*^{*7} (1836) και *Αποθήκη γνώσεων* που, ανάμεσα στα άλλα, φιλοξενούν ποιήματα και διηγήσεις. Ακόμα, οι συλλογές *Παίγνια ή Ποιημάτια διάφορα* του Η. Τανταλίδη (1839), η τρίτομη *Ελληνική Χρηστομάθεια* του Αλ. Ρίζου Ραγκαβή (1841) και οι *Μύθοι* του Αλ. Κατακουζηνού (1846) είναι μερικά από τα λογοτεχνικά έργα που γράφονται για παιδιά, αλλά έχουν τα ίδια μορφολογικά και ιδεολογικά στοιχεία με αυτά της Λογοτεχνίας που απευθύνεται στους μεγάλους. Επίσης, ορισμένα ποιήματα του Αρ. Βαλαωρίτη θα μπορούσαν να διαβαστούν από μικρά παιδιά.

Στη συνέχεια, και ως το 1917 όλο και πιο συχνά γράφονται παιδικά λογοτεχνικά έργα με σκοπό τη διδασχή και την καλλιέργεια του εθνικού και θρησκευτικού αισθήματος. Έργα, όπως ο *Γεροστάθης* του Λέοντα Μελλά, ο *Τρομάρας* του Γ. Βιζυηνού, τα *Τραγουδάκια για παιδιά* (1889) του Αλ. Πάλλη, το *Παραμύθι χωρίς όνομα* της Πηνελόπης Δέλτα και *Η αδελφούλα μου* (1891) του Γρ. Ξενόπουλου, σηματοδίνουν αυτή την περίοδο.

Κατόπιν, και ως το 1945 το κέντρο βάρους του ενδιαφέροντος των λογοτεχνών μετατοπίζεται προς το παιδί, το οποίο θεωρείται πλέον άτομο νοήμον και με βούληση. Τα πιο σημαντικά έργα που ωθούν την Παιδική Λογοτεχνία προς την ωριμότητα είναι *Τα ψηλά βουνά* και τα *Χελιδόνια* του Ζαχαρία Παπαντωνίου. Ακόμη, μια σειρά σημαντικών λογοτεχνών μεταξύ των οποίων οι Πηνελόπη Δέλτα, Γ. Δροσίνης, Ι. Πολέμης κ.ά. βοηθούν προς την ίδια κατεύθυνση.

Μετά το τέλος του Β΄ Παγκοσμίου Πολέμου και ως το 1974, με την καταλυτική παρουσία της τηλεόρασης και την ανάπτυξη της τεχνολογίας, τα γεγονότα που σηματοδίνουν την Παιδική Λογοτεχνία είναι η ίδρυση της *Γυναικείας Λογοτεχνικής Συντροφιάς** και του *Κύκλου Ελληνικού Παιδικού Βιβλίου**. Μια νέα γενιά λογοτεχνών, όπως η Έ. Αλεξίου, η Α. Μεταξά, ο Β. Ρώτας, η Ζ. Σαρή, η Γ. Ταρσούλη και η Γ. Γρηγοριάδου-Σουρέλη κ.ά., γράφουν βιβλία αποκλειστικά για παιδιά και αρκετοί συνεχίζουν ακόμα και σήμερα να παράγουν σημαντικό έργο.

Σε μια κοινωνία τραυματισμένη από το Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο, τη Γερμανική Κατοχή, τον Εμφύλιο και την επτάχρονη δικτατορία, και μεταβαλλόμενη λόγω της αστυφιλίας και της μετανάστευσης, η Παιδική Λογοτεχνία ενηλικιώνεται, αλλάζει η θεματολογία της και αποφεύγεται ο διδακτισμός.

Μετά τη μεταπολίτευση (1974) και ως τις μέρες μας έχουμε μια εκρηκτική παραγωγή λογοτεχνικών βιβλίων για παιδιά⁸. Η νέα πολιτική κατάσταση που δημιουργήθηκε, οι κοινωνικές ανακατατάξεις που έγιναν, η πολιτιστική ανανέωση, η επικράτηση νέων παιδαγωγικών αντιλήψεων που δίνουν έμφαση στην αντι-αυταρχική εκπαίδευση, η ανάπτυξη της τεχνολογίας, τα προβλήματα στο περιβάλλον κ.ά. έδωσαν ώθηση στην Παιδική Λογοτεχνία και την οδήγησαν σε έναν νέο προσανατολισμό.

Η θεματολογία της διευρύνεται σημαντικά. Οι λογοτέχνες καταπιάνονται με θέματα κοινωνικά (φιλία, ειρήνη κ.ά.), περιβαλλοντικά, τεχνολογικά κ.ά. και, μέσω της εκφραστικής λιτότητας και του χιούμορ, φέρνουν το παιδί σε επαφή με τα σύγχρονα κοινωνικά προβλήματα και το βοηθούν στην κοινωνικοποίησή του.

Δίνεται έμφαση στην αισθητική αξία και απόλαυση των κειμένων. Η εικονογράφηση βελτιώνεται και η γλώσσα είναι καλλιεργημένη αλλά όχι επιτηδευμένη.

Ο ηθικοδιδασκισμός υποχωρεί και το παιδί δεν αντιμετωπίζεται ως ενήλικας σε μικρογραφία.

Μια σειρά αξιόλογων λογοτεχνών, όπως η Ά. Ζέη, η Ζ. Βαλάση, η Ζ. Σαρή, η Σ. Ζαραμπούκα, η Θ. Χορτιάτη, ο Μ. Κοντολέων κ.ά., ασχολούνται με το παιδικό λογοτεχνικό βιβλίο, έτσι ώστε να μπορούμε να μιλάμε για Λογοτεχνία προσχολικής ηλικίας μαζί με τη Λογοτεχνία για παιδιά και νέους. Η ελληνική Παιδική Λογοτεχνία πλέον έχει ωριμάσει και παύει να βρίσκεται στο περιθώριο. Η Ά. Κατσίκη-Γκίβαλου παρατηρεί σχετικά: «η παιδική λογοτεχνία εντάσσεται στο σύνολο της εθνικής λογοτεχνίας, διατηρώντας όμως την αυτονομία της που καθορίζεται από την ψυχοπνευματική και συναισθηματική ωριμότητα του δέκτη. Αυτό δεν πρέπει να στερεί τα κείμενα από τη λογοτεχνικότητα και την αισθητική αξία.»⁹

Πέρα όμως από την Ελλάδα και, χρονικά, κυρίως μετά τη βιομηχανική επανάσταση, η Παιδική Λογοτεχνία γνωρίζει ιδιαίτερη άνθηση τόσο στην Ευρώπη και την Αμερική όσο και στον υπόλοιπο κόσμο. Σημαντική θέση σε παγκόσμιο επίπεδο κατέχουν ο Γάλλος Ιούλιος Βερν (Jules Vern) με έργα επιστημονικής φαντασίας για παιδιά άνω των δώδεκα ετών, ο Δανός Χανς Κρίστιαν Άντερσεν (Hans Christian Andersen) που με τα παραμύθια του συγκίνησε μικρούς και μεγάλους καθώς και ο Αμερικανός Μαρκ Τουέιν (Mark Twain), που με τα γεμάτα ρεαλισμό και χιούμορ έργα του υπήρξε ένας από τους πρωτοπόρους της αμερικανικής Παιδικής Λογοτεχνίας.

Εικ. 2. Στις μέρες μας έχουμε πλούσια παραγωγή λογοτεχνικών βιβλίων για παιδιά.

1.3. ΠΡΟΣΦΟΡΑ ΤΟΥ ΜΑΘΗΜΑΤΟΣ ΠΡΟΣ ΤΑ ΠΑΙΔΙΑ

Το παιδί είναι ένας εξελισσόμενος οργανισμός, ο οποίος δέχεται συνεχώς ερεθίσματα από τον κόσμο στον οποίο ζει. Τα ερεθίσματα αυτά σε συνδυασμό με τις ατομικές προδιαθέσεις και καταβολές επιδρούν και διαμορφώνουν την προσωπικότητά του στην πορεία του προς την ωρίμανση.

Παιδαγωγοί, δάσκαλοι, ψυχολόγοι, γλωσσολόγοι και όλοι όσοι ασχολούνται με την αγωγή των παιδιών αναγνωρίζουν σήμερα ότι η Παιδική Λογοτεχνία συμβάλλει καθοριστικά στη διαμόρφωση της προσωπικότητας του παιδιού και αποτελεί μέσο διαπαιδαγώγησης και γλωσσικής καλλιέργειας.

Η Παιδική Λογοτεχνία καλλιεργεί και ευαισθητοποιεί το παιδί απέναντι στο Ωραίο, συμβάλλει στην ανάπτυξη του λόγου του, το συγκινεί και το επηρεάζει. Ταυτόχρονα του δίνει τη δυνατότητα να διαμορφωθεί και γενικά να δομήσει την προσωπικότητά του. Τα παθήματα, οι δυσκολίες και οι νίκες των ηρώων με τους οποίους μέσω των λογοτεχνικών κειμένων έρχεται σε επαφή γίνονται και δικά του παθήματα και κατορθώματα. Στα πρόσωπα των χαρακτήρων των έργων ανακαλύπτει και προβάλλει τον εαυτό του, ταυτίζοντας τις δραστηριότητές τους με τις δικές του ενέργειες.

Προκειμένου να πλησιάσει ένα λογοτεχνικό κείμενο, το παιδί κινητοποιεί το συναίσθημα, τη φαντασία και τη σκέψη του, επιτυγχάνοντας έτσι μια ισόρροπη ανάπτυξη και καλλιέργεια όλων των ψυχικών του δυνάμεων.

Γίνεται, λοιπόν, φανερό πως η επαφή του παιδιού με το βιβλίο πρέπει να ξεκινήσει από πολύ νωρίς. Το επιβάλλουν λόγοι αισθητικοί, ψυχολογικοί, παιδαγωγικοί και κοινωνικοί.

Από όσα προαναφέρθηκαν για τη σημαντική προσφορά της Παιδικής Λογοτεχνίας στα μικρά παιδιά, γίνεται φανερό πως οι μελλοντικοί παιδαγωγοί, για να αξιοποιήσουν κατά το δυνατόν καλύτερα τα λογοτεχνικά κείμενα προς όφελος των παιδιών, πρέπει να έχουν τη δυνατότητα κατά τη διάρκεια των σπουδών τους:

- α) Να κατανοήσουν το ρόλο της Παιδικής Λογοτεχνίας στην αγωγή του παιδιού.
- β) Να εξοικειωθούν οι ίδιοι με την Παιδική Λογοτεχνία διαβάζοντας κείμενα αξιόλογων πεζογράφων και ποιητών.
- γ) Να αποκτήσουν τις απαραίτητες γνώσεις, για να μπορούν να επιλέγουν τα κατάλληλα βιβλία, να οργανώνουν σωστά μια βιβλιοθήκη και να ενημερώνουν επαρκώς τους γονείς για τα βιβλία των παιδιών τους.
- δ) Να ευαισθητοποιηθούν, ώστε να φροντίζουν για τη συνεχή λογοτεχνική τους ενημέρωση.

ε) Να γνωρίσουν και να ανακαλύψουν τις κατάλληλες παιδαγωγικές και διδακτικές προσεγγίσεις που θα τους βοηθήσουν να φέρουν με τον καλύτερο τρόπο σε επαφή το παιδί με το βιβλίο.

Εύκολα, λοιπόν, κατανοεί κάποιος πόσο σημαντικός είναι ο ρόλος του/της παιδαγωγού-δασκάλου/-ας στην προσέγγιση της Λογοτεχνίας από το παιδί.

Εικ. 3. «Ο δάσκαλος ανάμεσα στο παιδί και στο βιβλίο»

Η Άντα Κατοίκη-Γκίβαλου επισημαίνει σχετικά¹⁰: «Αποτελώντας το κύριο και καίριο στοιχείο διαμεσολάβησης μεταξύ των δύο “πόλων” —παιδιού και βιβλίου—, ο δάσκαλος οφείλει να γνωρίζει και να ανασυνθέτει τα κύρια χαρακτηριστικά τους. Από τη μια μεριά οφείλει να εξοπλιστεί με την αγάπη, αλλά και τη βαθιά γνώση του βιβλίου και της λογοτεχνίας —είτε αυτή απευθύνεται στους ενήλικες είτε στα παιδιά. Παράλληλα είναι απαραίτητη η γνώση του ρόλου που μπορεί να διαδραματίσει η λογοτεχνία, όχι μόνο στην καλλιέργεια της γλωσσικής έκφρασης και στον εμπλουτισμό των γνώσεων του παιδιού —όπως χρησιμοποιείται μέχρι σήμερα—, αλλά κυρίως στην αισθητική του καλλιέργεια, την ανάπτυξη της φαντασίας του, την ψυχική του ωρίμανση και την ομαλή του κοινωνικοποίηση.»

1.4. ΤΡΟΠΟΙ ΕΠΑΦΗΣ ΤΩΝ ΠΑΙΔΙΩΝ ΤΗΣ ΠΡΟΣΧΟΛΙΚΗΣ ΗΛΙΚΙΑΣ ΜΕ ΤΗΝ ΠΑΙΔΙΚΗ ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑ

Όσο πιο γρήγορα φέρουμε τα παιδιά σε επαφή με τη Λογοτεχνία, τόσο μεγαλύτερες πιθανότητες έχουμε να τα κάνουμε μελλοντικούς αναγνώστες. Πώς όμως θα το πετύχουμε αυτό;

Στην επαφή του μικρού παιδιού με την Παιδική Λογοτεχνία οι παράγοντες που παίζουν σημαντικό ρόλο είναι οι παρακάτω:

α) *Οι γονείς*

Όταν οι γονείς διαβάζουν, αποτελούν το καλύτερο πρότυπο για τα παιδιά, γιατί τους δίνουν τη δυνατότητα να συνειδητοποιήσουν ότι το βιβλίο είναι κάτι που έχει σημασία και πως αξίζει τον κόπο να ασχολείται κάποιος μαζί του.

β) *Ο Παιδικός σταθμός και το Νηπιαγωγείο*

Οι χώροι Προσχολικής Αγωγής συμβάλλουν στην οριστική σύνδεση του παιδιού με το βιβλίο. Γί' αυτό το λόγο δεν πρέπει να απουσιάζουν από αυτούς τα βιβλία, η γωνιά βιβλιοθήκης και οι δραστηριότητες που σχετίζονται με τη λογοτεχνία.

Εικ. 4. Οι χώροι της προσχολικής αγωγής συμβάλλουν στην επαφή του παιδιού με το βιβλίο.

γ) Τα μέσα μαζικής ενημέρωσης

Οι ραδιοφωνικές και τηλεοπτικές εκπομπές που είναι αφιερωμένες στη Λογοτεχνία για παιδιά και νέους καθώς και οι τηλεοπτικές σειρές που είναι βασισμένες σε παιδικά βιβλία μπορούν να ξυπνήσουν το ενδιαφέρον των παιδιών για τη Λογοτεχνία.

δ) Εκθέσεις βιβλίου

Οι επισκέψεις των παιδιών σε εκθέσεις βιβλίου, παρ' όλο που συνήθως είναι ολιγόωρες, προσφέρουν κέρδος, γιατί τους δίνουν τη δυνατότητα να δουν και να ξεφυλλίσουν τα βιβλία και τελικά να αγοράσουν κάποιο ή κάποια. Αν και αυτό συμβαίνει τυχαία στη ζωή τους, εντούτοις μπορεί να τους ανοίξει το δρόμο προς το διάβασμα.

Εικ. 5. Η άμεση επαφή με το βιβλίο είναι επιβεβλημένη στους χώρους προσχολικής αγωγής.

✓ ΑΝΑΚΕΦΑΛΑΙΩΣΗ

Η Λογοτεχνία προσχολικής ηλικίας απευθύνεται σε παιδιά έως και έξι ετών, συμβαδίζει με τις ανάγκες και τις ικανότητές τους και συμβάλλει στην καλλιέργεια του αισθητικού τους κριτηρίου. Οι ρίζες της είναι πολύ παλιές, ξεκινούν από την αρχαιότητα και καταλήγουν στις μέρες μας, οπότε γνωρίζει ιδιαίτερη άνθηση.

Η προσφορά της στα μικρά παιδιά είναι πολύπλευρη. Συμβάλλει καθοριστικά στη δόμηση της προσωπικότητάς τους και τα βοηθάει στη γνωστική, γλωσσική, κοινωνική και ψυχοσυναισθηματική τους ανάπτυξη. Γι' αυτό το λόγο, οι παιδαγωγοί οφείλουν να τη γνωρίσουν επαρκώς και να φέρουν τα παιδιά σε επαφή μαζί της με τον καλύτερο δυνατό τρόπο (επισκέψεις σε εκθέσεις βιβλίου κτλ.).

📖 ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ

- 1) Τι εννοούμε με τον όρο Λογοτεχνία προσχολικής ηλικίας;

- 2) Σε ποιους λόγους αποδίδετε την παλαιότερη απουσία, τη σταδιακή εμφάνιση και τη σημερινή έντονη παρουσία λογοτεχνικών κειμένων αποκλειστικά για παιδικό αναγνωστικό κοινό;

- 3) Σε τι πιστεύετε πως μπορεί να σας βοηθήσει η διδασκαλία του μαθήματος της Παιδικής Λογοτεχνίας;

- 4) Αντιαυταρχική αντίληψη στην εκπαίδευση και σύγχρονη θεματολογία στην Παιδική Λογοτεχνία. Πώς η πρώτη επηρέασε τη δεύτερη;

● ΠΡΟΤΕΙΝΟΜΕΝΕΣ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΕΣ

- 1) Επισκεφθείτε μια έκθεση βιβλίου ή μια βιβλιοθήκη και καταγράψτε τις εντυπώσεις που αποκομίσατε από αυτή την επίσκεψη.
- 2) Αναζητήστε βιβλία που απευθύνονται σε παιδιά προσχολικής ηλικίας από όλες τις ιστορικές περιόδους και κάντε σύγκριση με τα βιβλία που κυκλοφορούν σήμερα γι' αυτή την ηλικία. Παρουσιάστε την εργασία σας στην τάξη.
- 3) Χωριστείτε σε ομάδες των 3-4 ατόμων και μελετήστε διάφορα λογοτεχνικά βιβλία. Κατόπιν, αναφερθείτε στην προσφορά των βιβλίων αυτών στο παιδί της προσχολικής ηλικίας, χρησιμοποιώντας συγκεκριμένα παραδείγματα.

**ΤΑΞΙΝΟΜΗΣΗ
ΤΗΣ ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑΣ
ΠΡΟΣΧΟΛΙΚΗΣ ΗΛΙΚΙΑΣ
ΩΣ ΠΡΟΣ ΤΑ ΕΙΔΗ ΤΗΣ –
ΘΕΜΑΤΟΛΟΓΙΑ – ΕΣΩΤΕΡΙΚΑ ΚΑΙ
ΕΞΩΤΕΡΙΚΑ ΓΝΩΡΙΣΜΑΤΑ**

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2°

ΤΑΞΙΝΟΜΗΣΗ ΤΗΣ ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑΣ ΠΡΟΣΧΟΛΙΚΗΣ ΗΛΙΚΙΑΣ ΩΣ ΠΡΟΣ ΤΑ ΕΙΔΗ ΤΗΣ – ΘΕΜΑΤΟΛΟΓΙΑ – ΕΣΩΤΕΡΙΚΑ ΚΑΙ ΕΞΩΤΕΡΙΚΑ ΓΝΩΡΙΣΜΑΤΑ

2.1. ΕΙΔΗ

Ο/Η παιδαγωγός της προσχολικής ηλικίας, έχοντας γνώση της σημασίας της επίδρασης της λογοτεχνίας στην ψυχοκοινωνική ανάπτυξη του παιδιού, οφείλει να το φέρει σε επαφή με όλα τα είδη της:

- Το παραμύθι,
- την ποίηση,
- τους μύθους και τους θρύλους,
- τις μικρές ιστορίες,
- το θέατρο σε όλες του τις μορφές (κουκλοθέατρο, θεατρικό παιχνίδι και θέατρο σκιών),
- και τα βιβλία γνώσεων (που έχουν λογοτεχνική χροιά).

2.2. ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΟ

Σε ό,τι αφορά στα θέματα που υπάρχουν και προβάλλονται στα σύγχρονα βιβλία Παιδικής Λογοτεχνίας, πολλά έχουν αλλάξει στην εποχή μας. Οι συγγραφείς και οι ποιητές αντιμετωπίζουν το μικρό παιδί ως ισότιμο μέλος της κοινωνίας μέσα στις σύγχρονες κοινωνικές, οικονομικές, πολιτιστικές και πολιτικές συνθήκες. Επιλέγουν θέματα που έχουν σχέση με τη ζωή και την πραγματικότητα που βιώνει το παιδί.

Βασική αιτία της διαφοροποίησης του περιεχομένου, του ύφους και της μορφής των σύγχρονων παιδικών βιβλίων είναι η συνεχής αλλαγή στον κόσμο και η διείσδυση της τεχνολογίας σε όλα τα επίπεδα της ζωής.

Κατά συνέπεια, και το λογοτεχνικό βιβλίο για την προσχολική ηλικία καταπιάνεται με θέματα όπως:

α) Ο κόσμος του παιδιού

Πολλά λογοτεχνικά βιβλία προσχολικής ηλικίας αντλούν τα θέματά τους από τις ενασχολήσεις του παιδιού τόσο στο σπίτι όσο και στο σχολείο. Μιλούν για τα παιχνίδια του, τα όνειρά του, την οικογένειά του και το φέρνουν σε επαφή με το δικό του κόσμο.

β) Η κοινωνία

Οι αξίες που αναδεικνύει σήμερα η παιδική λογοτεχνία μέσω της θεματολογίας της είναι κατά βάση κοινωνικές, πολιτικές και πανανθρώπινες. Παρέχονται μηνύματα για την ειρήνη, τη φιλία, τη δικαιοσύνη, την αγάπη κ.ά.. Οι ήρωες-φορείς αυτών των μηνυμάτων είναι ρεαλιστικοί, ανθρωπinoι και φίλοι με τα παιδιά.

γ) Το φυσικό περιβάλλον

Τα σύγχρονα βιβλία Παιδικής Λογοτεχνίας δεν αντιμετωπίζουν το περιβάλλον μόνο από τη ρομαντική του πλευρά, αλλά παράλληλα φανερώνουν και την αλόγιστη εκμετάλλευσή του και γενικότερα την καταστροφή του από την ανθρώπινη παρέμβαση. Έτσι, γίνεται προσπάθεια να καλλιεργηθεί ο σεβασμός προς τη φύση από τη νηπιακή ηλικία, τότε που δημιουργούνται οι βάσεις για τα μελλοντικά ιδεολογικά και αξιολογικά κριτήρια του παιδιού.

Σε καμιά όμως περίπτωση δεν εγκαταλείπονται θέματα που αναφέρονται στην ομορφιά του φυτικού και ζωικού κόσμου, στα φυσικά φαινόμενα, σε τόπους σημερινούς και παλαιότερους. Η ομορφιά και η δύναμη της φύσης ασκεί ιδιαίτερη γοητεία στο παιδί της προσχολικής ηλικίας.

δ) Ο τεχνολογικός πολιτισμός

Θέματα που αφορούν στην εξοικείωση του παιδιού με τα τεχνολογικά επιτεύγματα καταλαμβάνουν σημαντική θέση στη σύγχρονη Παιδική Λογοτεχνία. Γίνεται προσπάθεια συμφιλίωσής του με τη «μηχανή» και οικοδόμησης μιας στέρεας συνείδησης για τον κόσμο στον οποίο ζει.

ε) Το διάστημα

Η πρόσβαση του ανθρώπου μέσω της τεχνολογίας στο διάστημα έδωσε αφορμή για αξιόλογα βιβλία, που καλύπτουν την ανάγκη του μικρού παιδιού να γνωρίσει το γαλαξιακό χώρο. Οι φανταστικές ιστορίες και τα παραμύθια για το διάστημα προωθούν τη φαντασία του παιδιού, εμπλουτίζουν το λεξιλόγιό του και διευρύνουν τον πνευματικό του ορίζοντα.

στ) *Ο κόσμος του μέλλοντος*

Έντονη είναι επίσης η τάση της σύγχρονης Παιδική Λογοτεχνία να κάνει λόγο για πράγματα που έρχονται και με τα οποία θα έρθει αντιμέτωπο το παιδί στο μέλλον. Έτσι, προετοιμάζεται γι' αυτά που θα συναντήσει και τοποθετεί στέρεα τον εαυτό του μπροστά στο αύριο.

Τέλος, θα ήταν παράλειψη να μην αναφέρουμε ότι το παιδικό βιβλίο σήμερα δεν έχει εγκαταλείψει τις νεράιδες, τα βασιλόπουλα και τα άλλα στοιχεία που έχουμε γνωρίσει στο παρελθόν. Έχει αλλάξει μόνον ο τρόπος που ενεργούν οι ήρωες, όπως άλλαξαν και οι ιδέες που αυτοί εκφράζουν. Δηλαδή, οι συγγραφείς εφαρμόζουν αυτό που πολλές φορές έχει ειπωθεί για τη Λογοτεχνία: «Σημασία δεν έχει τι θα πεις, αλλά πώς θα το πεις» ή, αλλιώς, «Όλα μπορείς να τα πεις, αρκεί να τα πεις με τον κατάλληλο τρόπο».

Εικ. 6. Το φυσικό περιβάλλον στο παιδικό λογοτεχνικό βιβλίο.

2.3. ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΤΙΚΑ

Τα λογοτεχνικά έργα που απευθύνονται σε παιδιά προσχολικής ηλικίας ανταποκρίνονται στις ανάγκες, τα ενδιαφέροντα και τις απαιτήσεις των παιδιών, όπως φαίνεται από τα παρακάτω χαρακτηριστικά τους:

α) *Εμπεριέχουν αισθητικά μηνύματα και βοηθούν στην αισθητική καλλιέργεια του παιδιού.*

Το πρώτο που έχει να προσφέρει στο παιδί ένα καλό παιδικό βιβλίο είναι η

αισθητική συγκίνηση. Μία σωστά δοσμένη εικόνα της φύσης ή της ζωής γενικότερα μετασχηματίζει τον εσωτερικό κόσμο του παιδιού, προάγει το αισθητικό του κριτήριο και το εξευγενίζει.

β) Είναι προσαρμοσμένα στο γλωσσικό επίπεδο του παιδιού.

Δε θα μπορούσαμε να μιλήσουμε για προσέγγιση της Λογοτεχνίας από το παιδί, αν το κείμενο δε συμβάδιζε με τις λεξιλογικές γνώσεις του. Αυτό δε σημαίνει ότι το κείμενο περιέχει μόνο γνωστές λέξεις, αλλά με αφετηρία το βασικό λεξιλόγιο του παιδιού δίνει σταδιακά τη δυνατότητα για γνωριμία με καινούριες λέξεις. Η αναλογία γνωστών και άγνωστων λέξεων πρέπει να είναι σωστή, για να μπορεί το παιδί να παρακολουθεί την αφήγηση ή την απαγγελία.

γ) Είναι αντίστοιχα των εμπειριών του παιδιού.

Το μικρό παιδί δεν μπορεί εύκολα να παρακολουθήσει —και επομένως να συγκινηθεί— από πράγματα και καταστάσεις που είναι απομακρυσμένες από το γνωσιακό του επίπεδο. Μέσω των λογοτεχνικών κειμένων οικοδομούνται νέες έννοιες και γνώσεις πάνω στη βάση των προηγούμενων εμπειριών του παιδιού.

δ) Ικανοποιούν την ανάγκη του παιδιού για κίνηση.

Το παιδί της προσχολικής ηλικίας έχει έντονη την ανάγκη για κίνηση. Το παιδικό λογοτέχνημα ικανοποιεί την ανάγκη αυτή με το ρυθμό και το μέτρο, αν πρόκειται για ποίημα, και την εναλλαγή εικόνων, προσώπων και συμβάντων, αν πρόκειται για αφήγηση.

ε) Δεν προκαλούν ισχυρές συγκινήσεις¹¹.

Το μικρό παιδί είναι συναισθηματικά και πνευματικά ανώριμο. Το παιδικό λογοτέχνημα δεν προκαλεί αναστάτωση και έντονη αγωνία. Αντίθετα, εξασφαλίζει μέσα από αισιόδοξο κλίμα, ασφάλεια και σιγουριά.

στ) Ικανοποιούν την ανάγκη του παιδιού για χαρά¹².

Όταν το παιδί είναι χαρούμενο, βιώνει θετικά συναισθήματα και αποκτά αυτοπεποίθηση για το γύρω κόσμο. Το κατόρθωμα ενός λογοτεχνικού ήρωα ή μια ανακάλυψή του μπορεί να δημιουργήσουν χαρά στην ψυχή του παιδιού και έτσι να το βοηθήσουν να επικοινωνήσει καλύτερα και αποτελεσματικότερα με το περιβάλλον του.

ζ) Αποφεύγουν το διδακτισμό.

Το παιδί αποστρέφεται τη σοβαρότητα και την καθηκοντολογία. Γι' αυτό, στη Λογοτεχνία το μήνυμα μεταδίδεται έμμεσα με ιδιαίτερη ευαισθησία και χιούμορ.

η) Καλλιεργούν στο παιδί πανανθρώπινες αξίες και ευγενικά αισθήματα.

Με δεδομένο ότι το λογοτέχνημα καλλιεργεί και διαμορφώνει την προσωπικότητα των παιδιών, αξίες όπως η ειρήνη, η αγάπη, η φιλία κ.ά. δε λείπουν από αυτό.

θ) Είναι ρεαλιστικά¹³.

Το παιδί έχει ανάγκη να μάθει για τη ζωή και να αποκτήσει μια πλήρη άποψη γι' αυτή. Το λογοτεχνικό βιβλίο βοηθάει σ' αυτό, δίνοντάς του εμπειρίες για τα ήθη και τις αξίες της κοινωνίας, της οποίας και το ίδιο το παιδί αποτελεί αναπόσπαστο μέλος.

ι) Συνδυάζουν το λόγο με την εικόνα.

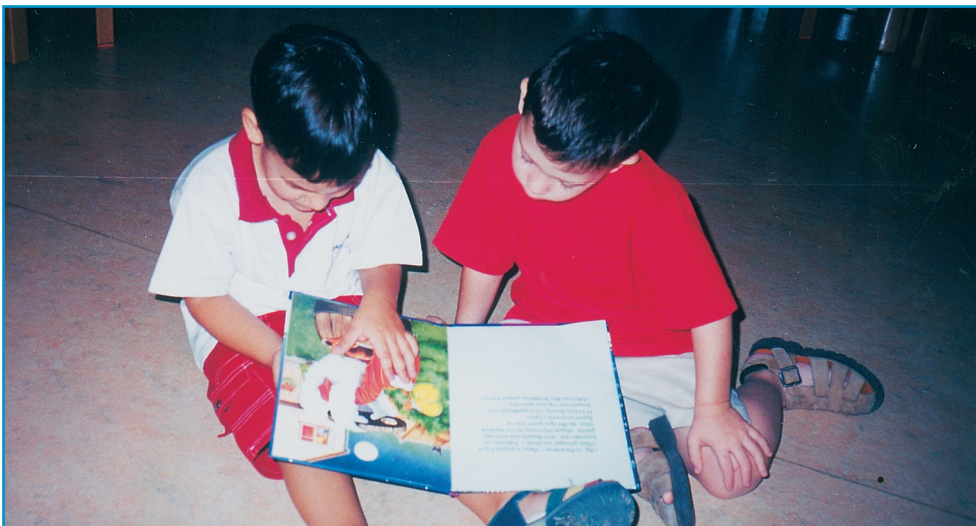
Το παιδί της προσχολικής ηλικίας δεν είναι σε θέση να διαβάσει ακόμα. Αρκείται στην «ανάγνωση» των εικόνων, μέσω των οποίων κατανοεί το βιβλίο. Το κείμενο όμως υπάρχει, για να διαβάζεται από τους ενήλικες στα παιδιά.

κ) Είναι λιτά και απλά.

Οι πολλές λεπτομέρειες κουράζουν το παιδί. Γι' αυτό, το λογοτεχνικό βιβλίο παρουσιάζει τον (πραγματικό ή φανταστικό) κόσμο με απéριπτο τρόπο.

λ) Έχουν καλή εμφάνιση.

Η καλή και προσεγμένη εμφάνιση του βιβλίου κεντρίζει το ενδιαφέρον του παιδιού. Το καλαίσθητο εξώφυλλο, η μορφή της εκτύπωσης και οι συνοδευτικές εικόνες ελκύουν το παιδί και συμβάλλουν στην αισθητική του καλλιέργεια.

Εικ. 7. Το ενδιαφέρον των νηπίων εστιάζεται κυρίως στην εικόνα.

✓ ΑΝΑΚΕΦΑΛΑΙΩΣΗ

Το παραμύθι, το ποίημα, οι μύθοι και οι θρύλοι, οι μικρές ιστορίες, τα θεατρικά κείμενα και εν μέρει τα βιβλία γνώσεων αποτελούν τα είδη της Λογοτεχνίας για την προσχολική ηλικία. Τα χαρακτηριστικά τους (αισθητική αξία, συνδυασμός λόγου και εικόνας, έλλειψη διδακτισμού, προσεγμένη εμφάνιση, καλή εικονογράφηση κτλ.) προσδιορίζονται από το επίπεδο ανάπτυξης και τις ιδιαιτερότητες των παιδιών. Τα θέματά τους αντλούνται σήμερα, κυρίως, από το σύγχρονο κόσμο των παιδιών, χωρίς να έχει εγκαταλειφθεί και η παραδοσιακή θεματολογία.

🔍 ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ

- 1) Να σχολιάσετε τη φράση: «Το παιδί αποστρέφεται τη σοβαρότητα και την καθήκοντολογία». Πώς μπορεί να την αξιοποιήσει ένας συγγραφέας παιδικών βιβλίων;

- 2) Ποια πρέπει να είναι η σχέση γνωστών και άγνωστων λέξεων σε ένα βιβλίο που απευθύνεται σε παιδιά προσχολικής ηλικίας;

- 3) Γιατί δεν πρέπει το λογοτεχνικό βιβλίο να προκαλεί ισχυρές συγκινήσεις στα παιδιά;

- 4) Ποια είναι η σημασία της προσεγμένης εμφάνισης του παιδικού βιβλίου;

- 5) «*Η μαμά με κοιτάει και το πρόσωπό της χαμογελάει. Τότε χαμογελούν και τα λουλούδια. Και ο κόσμος ολόκληρος χαμογελάει...*» (Ντ. Γκαμπέ, μτφρ. Γ. Ρίτσος). α) Πώς καταλαβαίνετε το απόσπασμα αυτό; β) Ποια χαρακτηριστικά του κειμένου δικαιολογούν την ύπαρξή του μέσα σε ένα παιδικό λογοτεχνικό βιβλίο;

- 6) Άλλοτε η φύση παρουσιαζόταν στη Λογοτεχνία από τη ρομαντική της πλευρά. Πώς αντιμετωπίζεται σήμερα το φυσικό περιβάλλον στην Παιδική Λογοτεχνία και γιατί;

● ΠΡΟΤΕΙΝΟΜΕΝΕΣ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΕΣ

- 1) Χωριστείτε σε ομάδες, καθεμιά από τις οποίες θα διαβάσει βιβλία που ανήκουν σε ένα λογοτεχνικό είδος. Στη συνέχεια, αξιολογήστε τα χαρακτηριστικά τους, για να αποφανθείτε αν ανταποκρίνονται στις «απαιτήσεις» των παιδιών της προσχολικής ηλικίας.
- 2) Αναζητήστε βιβλία με παραδοσιακή και βιβλία με σύγχρονη θεματολογία. Καταγράψτε αναλυτικά τα θέματα με τα οποία καταπιάνονται.
- 3) Ερευνήστε τη γωνιά της βιβλιοθήκης στο Βρεφονηπιακό σταθμό στον οποίο κάνετε την πρακτική σας άσκηση και καταγράψτε ποια είδη παιδικών βιβλίων υπάρχουν, αναφέροντας 2-3 τίτλους και συγγραφείς από κάθε είδος.

Εικ. 8. Η προσεγγμένη εικονογράφηση του βιβλίου βοηθάει στην αισθητική καλλιέργεια του παιδιού.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ

3^ο

**ΕΙΚΟΝΟΓΡΑΦΗΜΕΝΟ
ΠΑΙΔΙΚΟ ΒΙΒΛΙΟ**

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3°

ΕΙΚΟΝΟΓΡΑΦΗΜΕΝΟ ΠΑΙΔΙΚΟ ΒΙΒΛΙΟ

*Η ψυχή ποτέ δεν σκέπτεται
χωρίς μια εικόνα.
Αριστοτέλης, Πολιτικά*

3.1. ΟΡΙΣΜΟΣ

Ο άνθρωπος ανέκαθεν είχε την τάση να αναπαριστά την πραγματικότητα με εικόνες. Το αποδεικνύουν ξεκάθαρα οι βραχογραφίες των σπηλαίων. Η εξέλιξη του όμως από τότε μέχρι σήμερα εκτός των άλλων επέφερε και τεράστιες αλλαγές στον τρόπο επικοινωνίας και έκφρασής του. Η επανάσταση που συντελέστηκε με την ανακάλυψη της τυπογραφίας στην αρχή, της έγχρωμης εκτύπωσης αργότερα και των ηλεκτρονικών υπολογιστών στις μέρες μας είχε ως αποτέλεσμα η εικονογράφηση των βιβλίων να γνωρίσει αλματώδη άνθηση.

Τα εικονογραφημένα βιβλία σήμερα είναι πάρα πολλά. Ιδιαίτερα για την προσχολική ηλικία δε νοείται βιβλίο χωρίς εικόνες. Η εικόνα παίζει κυρίαρχο ρόλο στα μάτια και την ψυχή των μικρών παιδιών, και έτσι η εικονογράφηση ουσιαστικά χαρακτηρίζει και διαμορφώνει το παιδικό βιβλίο.

Τι εννοούμε όμως με τον όρο *εικονογραφημένο παιδικό βιβλίο*; Θα μπορούσε να ειπωθεί ότι είναι ένα βιβλίο που δίνει πληροφορίες μέσα από τις εικόνες ή ότι είναι ένα σύνολο από εικόνες και άλλα διακοσμητικά στοιχεία που εντάσσονται οργανικά στο κείμενο, με σκοπό να το κάνουν πιο ελκυστικό και προσιτό στους αναγνώστες.

Για να μπορέσουμε όμως να δώσουμε με μεγαλύτερη σαφήνεια την έννοια του εικονογραφημένου παιδικού βιβλίου, χρήσιμο είναι να εξετάσουμε τη σχέση λόγου και εικόνας και το ρόλο τους μέσα σε αυτό.

Ανάλογα με αυτή τη σχέση διακρίνουμε τα εικονογραφημένα βιβλία σε:

- α) Εκείνα στα οποία η εικόνα απλώς συνοδεύει το κείμενο και έχει ως επί το πλείστον ρόλο διακοσμητικό.
- β) Εκείνα στα οποία η εικόνα τοποθετείται επιλεκτικά σε ορισμένα σημεία, για να τονίσει κάποια σημαντική στιγμή ή για να επεξηγήσει κάτι.
- γ) Εκείνα στα οποία λόγος και εικόνα βρίσκονται σε σχέση ισοτιμίας.

Είναι γεγονός ότι η εικόνα, κυρίως στα μικρά παιδιά που δεν ξέρουν ακόμα να διαβάζουν, παίζει καθοριστικό ρόλο στην επαφή τους με το βιβλίο, λειτουργώντας ως συνδετικός κρίκος ανάμεσα σ' αυτά και στο κείμενο. Αυτό όμως δε σημαίνει ότι πρέπει να απουσιάζει εντελώς το κείμενο. Ο λόγος λειτουργεί συμπληρωματικά-βοηθητικά, ώστε να μπορεί ο μικρός αναγνώστης να κατανοεί καλύτερα το παριστάμενο και έχει, κατά το δυνατόν, αυτοτελή λειτουργία.

Σύμφωνα, λοιπόν, με τα παραπάνω, μπορούμε να πούμε ότι:

Εικονογραφημένο βιβλίο για την προσχολική ηλικία είναι εκείνο «που το περιεχόμενό του εκφέρεται ενσυνείδητα είτε αποκλειστικά μέσω των εικόνων του είτε με τη συνδρομή του λόγου σε ισορροπημένη και λειτουργικά εναρμονισμένη αναλογία – οργανική σύνδεση γλωσσικού και εικαστικού κώδικα.»¹⁴

Εικ. 9. Το παιδί «διαβάζει» τις εικόνες.

3.2. Η ΣΗΜΑΣΙΑ ΤΟΥ ΕΙΚΟΝΟΓΡΑΦΗΜΕΝΟΥ ΠΑΙΔΙΚΟΥ ΒΙΒΛΙΟΥ

Το εικονογραφημένο βιβλίο λαμβάνει ξεχωριστή σημασία για κάθε παιδί, ανάλογα με τον τρόπο που το χειρίζεται. Τα μηνύματά του βιώνονται με έναν εντελώς προσωπικό και ανεπανάληπτο τρόπο. Εντούτοις, δεν μπορούμε να παρα-

κάμψουμε τη γενικότερη, πέρα από την προσωπική «ανάγνωση», προσφορά του ως μέσου αγωγής.

Το βιβλίο παλιότερα αποτελούσε το μοναδικό ίσως παιδευτικό μέσο. Σήμερα δεν είναι το μόνο. Το παιδί δέχεται ερεθίσματα και μηνύματα από ένα πλήθος άλλων οπτικοακουστικών μέσων (τηλεόραση, βίντεο, κασετόφωνο κ.ά.). Χωρίς να παραγνωρίζουμε τη σημασία και το ρόλο τους, αν βέβαια η χρήση τους είναι η ενδεδειγμένη, οφείλουμε να επισημάνουμε ότι το εικονογραφημένο βιβλίο κατέχει εξέχουσα θέση στην ποικιλία των μέσων αγωγής που αφορούν σήμερα τα παιδιά.

Την ιδιαίτερη και προνομιακή του θέση θα την αντιληφθούμε καλύτερα, αν προσδιορίσουμε με σαφήνεια την προσφορά και τη σημασία του. Πρώτα και πάνω απ' όλα, το μικρό παιδί απολαμβάνει μια κτητική σχέση με το εικονογραφημένο βιβλίο (βλ. Εικ. 10). Αισθάνεται ότι, ως δική του περιουσία, μπορεί να το χειρίζεται όποτε και όπως θέλει. Δεν μπορεί να του το στερήσει κανείς. Έτσι, αυτό που του προσφέρεται μέσα από την εικονογράφιση δεν είναι παροδικό και φευγαλέο, αλλά μόνιμο και σταθερό.

Εικ. 10. Το μικρό παιδί απολαμβάνει μια κτητική σχέση με το εικονογραφημένο βιβλίο.

Η πλούσια συμβολή του εικονογραφημένου βιβλίου στην ολόπλευρη ανάπτυξη του παιδιού στηρίζεται κατά βάση σε αυτή τη μόνιμη και σταθερή σχέση που οικοδομείται. Έχοντας, λοιπόν, ως αφετηρία αυτή τη διαπίστωση, μπορούμε να πούμε ότι η σημασία του είναι μεγάλη, γιατί:

α) Προσφέρει ευχαρίστηση.

Το μικρό παιδί στην προσπάθειά του να γνωρίσει και να εξερευνήσει το βιβλίο αισθάνεται τη γοητεία της εικόνας και τροφοδοτεί την ψυχή του με συναισθήματα χαράς, όταν ανακαλύπτει το Ωραίο, το απρόοπτο και το συναρπαστικό μέσα από τις

σελίδες του. Βεβαίως, πρέπει να τονίσουμε ότι το παιδί στην αρχή χειρίζεται το βιβλίο με επιπόλαιο και αδέξιο τρόπο. Η ανοχή των γονιών και των παιδαγωγών σε αυτή την πρώτη του απόπειρα είναι απαραίτητη. Η έντονη αγωνία τους για να γίνει ικανός αναγνώστης οδηγεί συνήθως σε αρνητικά αποτελέσματα.

β) Βελτιώνει το αισθητικό κριτήριο του παιδιού.

Μέσα από την προσεγμένη εικονογράφηση το παιδί αναγνωρίζει το Ωραίο και εξοικειώνεται μαζί του. Έτσι, του δίνεται η δυνατότητα να αντιμετωπίσει την ασχήμια της ζωής και να φτιάξει τον κόσμο του ωραιότερο.

γ) Καλλιεργεί τη φαντασία.

Το εικονογραφημένο βιβλίο συμβάλλει στην καλλιέργεια της φαντασίας του παιδιού. Η φαντασία ενεργοποιείται χάρη στην ίδια τη φύση της αφήγησης, η οποία δεν περιλαμβάνει ευθείες περιγραφές των ηρώων και των μεταξύ τους σχέσεων ούτε ρητές αναφορές στις μεταβάσεις μεταξύ των κεφαλαίων και των επιμέρους σκηνών· αυτά φαίνονται μέσα από τη δράση. Για να συμπληρωθούν τέτοιου είδους κενά, χρειάζεται η ενεργητική μεσολάβηση της φαντασίας. Αντίθετα, για παράδειγμα, με τον κινηματογράφο και την τηλεόραση όπου η δράση εμφανίζει συνεχή ροή, στα εικονογραφημένα βιβλία παρακάμπτονται συχνά ενδιάμεσα στάδια, τα οποία καλείται το παιδί να τα δει με τα μάτια της φαντασίας του. Συνεπώς, η ανάγνωση των εικονογραφημένων βιβλίων κάθε άλλο παρά παθητική είναι. Η επεξεργασία των εικόνων απαιτεί νοητική προσπάθεια, ανάλυση, σύνθεση, ταξινομήσεις και συναγωγή λογικών συμπερασμάτων¹⁵.

δ) Δίνει τη δυνατότητα για παιχνίδι.

Το εικονογραφημένο βιβλίο στα χέρια του μικρού παιδιού αφ' ενός λειτουργεί σαν αντικείμενο-παιχνίδι και αφ' ετέρου μπορεί να γίνει αφορμή για παιχνίδι. Το περιεχόμενό του μπορεί να εφαρμοστεί σε πολλές δραστηριότητες, όπως τύπωμα, ζωγραφική, ιχνογράφημα, παιχνίδια ρόλων.

ε) Καλλιεργεί τη σκέψη και τη γλώσσα.

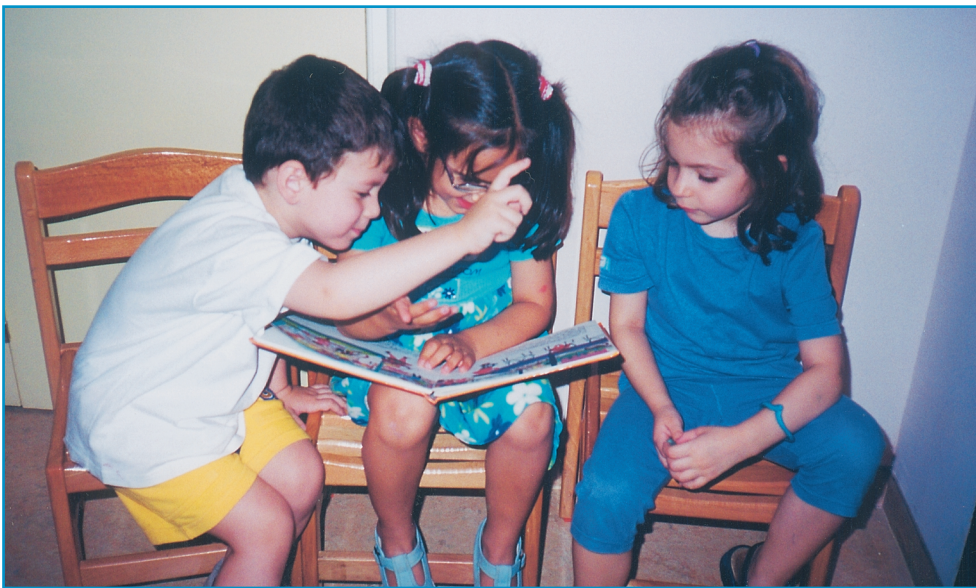
Γονιμοποιεί τη δημιουργική σκέψη του παιδιού, οξύνει την παρατηρητικότητά του και βοηθά στην ανάπτυξη των αισθήσεών του. Με το κοίταγμα των εικόνων το παιδί κατανοεί το συμβολικό τους χαρακτήρα και βοηθιέται στην οργάνωση εννοιών σχετικά με το χρόνο, την αιτιότητα και τις διαφόρων ειδών σχέσεις. Ταυτόχρονα, συμβάλλει σε πολύ μεγάλο βαθμό στη γλωσσική του εξέλιξη, καθώς το παιδί συζητά, σχολιάζει και εξωτερικεύει λεκτικά τις σκέψεις του σχετικά με αυτά που βλέπει.

στ) Προκαλεί ψυχική ισορροπία.

Το παιδί συνδέει τις προσωπικές του εμπειρίες με τις εμπειρίες των ηρώων των βιβλίων, μπαίνει σε όλες τις εκφάνσεις της ζωής τους και της δράσης τους (χαρούμενες και λυπητερές), εκτονώνεται βλέποντας τις ωραίες και σιωπηλές εικόνες, ενθαρρύνεται και αναθεωρεί επιθετικές τάσεις. Επίσης, το εικονογραφημένο βιβλίο προκαλεί το γέλιο και συμπαρασύρει το παιδί σε ευχάριστα συναισθήματα.

ζ) Συμβάλλει στην κοινωνικοποίηση του παιδιού.

Μέσα απ' το περιεχόμενο του εικονογραφημένου βιβλίου καλλιεργούνται οι διανθρώπινες σχέσεις σε όλα τα επίπεδα (οικογένεια, σχολείο, ευρύτερο κοινωνικό περιβάλλον) και με αυτόν τον τρόπο το παιδί κοινωνικοποιείται και εντάσσεται ομαλά στο κοινωνικό σύνολο (Εικ. 11).

Εικ. 11. Τα παιδιά συζητούν με αφορμή τις εικόνες.

η) Παρέχει γνώσεις.

Το παιδί με την παρατήρηση, την αναγνώριση και την επεξήγηση των εικόνων ασκείται νοητικά. Ρωτά, σχολιάζει και εκφράζει απορίες σχετικά με αυτό που βλέπει. Έτσι, συλλέγει πληροφορίες για τον κόσμο, κάνοντας μια πνευματική εργασία πολύ δημιουργική. Οι ενήλικες έχουν καθήκον να απαντούν στις ερωτήσεις και στις απορίες του και να μην ξεχνούν ότι βασικός σκοπός της επαφής του παιδιού με το βιβλίο είναι πάνω απ' όλα η ευχαρίστηση.

θ) *Δίνει την ευκαιρία στο παιδί να αποκτήσει εμπειρίες*¹⁶.

Η ταύτιση με τους ήρωες του εικονογραφημένου βιβλίου δίνει τη δυνατότητα στο παιδί να γνωρίσει και να βιώσει νέους γι' αυτό τρόπους ζωής και να συλλέξει καινούργιες εμπειρίες. Γνωρίζει τη συμπεριφορά των ενηλίκων ή ακόμα και παιδιών που ανήκουν σε διαφορετικά κοινωνικοπολιτισμικά περιβάλλοντα. Οι εμπειρίες αυτές που αποκτώνται μέσα από τις εικόνες και τις μορφές του βιβλίου αναφέρονται σε όλους τους τομείς της ζωής. Είναι, θα λέγαμε, εμπειρίες ζωής, που δεν μπορούν να εκφραστούν και να μετρηθούν άμεσα με αριθμούς και μεγέθη, αλλά ανοίγουν το δρόμο για μια μελλοντική θετική επίδραση.

Τέλος, οφείλουμε να τονίσουμε ότι το εικονογραφημένο βιβλίο ως μορφωτικό, αισθητικό και διδακτικό εργαλείο πρέπει να αξιοποιηθεί κατάλληλα από τους γονείς και τους/τις παιδαγωγούς, για να μπορέσει να προσφέρει όλα τα παραπάνω και να συμβάλει καθοριστικά στην ολόπλευρη ανάπτυξη του παιδιού.

3.3. ΤΑΞΙΝΟΜΗΣΗ ΤΩΝ ΕΙΚΟΝΟΓΡΑΦΗΜΕΝΩΝ ΒΙΒΛΙΩΝ

Η κατηγοριοποίηση των εικονογραφημένων βιβλίων δεν είναι εύκολη υπόθεση, γιατί πρέπει να ληφθούν υπόψη πολλοί παράγοντες ταυτόχρονα (ηλικία στην οποία απευθύνονται, περιεχόμενο, μορφή-σχήμα). Εκείνο όμως, που μπορούμε να πούμε με σαφήνεια είναι ότι όλα τα είδη της Λογοτεχνίας για παιδιά προσχολικής ηλικίας δεν μπορούν παρά να είναι εικονογραφημένα. Δεν αναφερόμαστε εδώ βέβαια στα κόμικς, τα οποία αποτελούν ένα ξεχωριστό είδος, για το οποίο θα κάνουμε ιδιαίτερη αναφορά σε επόμενο κεφάλαιο.

Στις βιβλιοθήκες των Νηπιαγωγείων και των Παιδικών σταθμών τα βιβλία έχουν όμορφα και πολύχρωμα εξώφυλλα, γιατί τα μικρά παιδιά έλκονται περισσότερο από την εικόνα παρά από το λόγο. Είναι συνηθισμένο φαινόμενο κατά τη διάρκεια της ανάγνωσης ενός λογοτεχνικού κειμένου στην τάξη τα παιδιά να ανυπομονούν να δουν τις εικόνες. Το φανερώνουν οι κινήσεις τους και η στάση του σώματός τους. Οι παρακλήσεις τους προς τον/την παιδαγωγό είναι επίμονες: «Δείξτε μας τις εικόνες».

Γίνεται, λοιπόν, φανερό ότι το βασικότερο στοιχείο στην οποιαδήποτε προσπάθεια ταξινόμησης των εικονογραφημένων βιβλίων είναι η εικόνα. Δεν μπορεί να αγνοηθεί, γιατί αποτελεί θεμελιακό συστατικό τους και ενδιαφέρει όλα τα παιδιά αυτής της ηλικίας.

Η κατηγοριοποίηση που συναντά τα λιγότερα εμπόδια είναι η κατάταξη με βάση την ηλικία στην οποία απευθύνονται. Σε μια τέτοια προσπάθεια όμως πρέπει να ληφθούν σοβαρά υπόψη οι αναπτυξιακές δυνατότητες των παιδιών σε όλα

τα επίπεδα και ιδιαίτερα η πορεία της νοητικής, της γλωσσικής και της συναισθηματικής τους ανάπτυξης.

Όπως υποστηρίζει ο Piaget, η νοημοσύνη των παιδιών της βρεφικής ηλικίας (έως 2 ετών) έχει καθαρά πραξιακό χαρακτήρα και στηρίζεται αποκλειστικά και μόνο στις αισθητηριακές και κινητικές τους δραστηριότητες. Τα βρέφη δεν έχουν τη δυνατότητα να αναπαραστήσουν τον εξωτερικό κόσμο με εικόνες και σύμβολα και διαθέτουν μια υποτυπώδη αναγνωριστική μνήμη. Για την επίλυση των προβλημάτων τους στηρίζονται στις πληροφορίες των αισθήσεών τους και στην κίνηση του σώματός τους.

Από το τρίτο έτος και με την πάροδο του χρόνου τα παιδιά αποκτούν σταδιακά συμβολική σκέψη. Έχουν ανακλητική μνήμη και μπορούν να χειρίζονται με το νου γεγονότα που δε συμβαίνουν μπροστά τους.

Όσον αφορά στη συναισθηματική τους ανάπτυξη, αυτή από γενική και ακαθόριστη που είναι στην αρχή, σιγά-σιγά, εξειδικεύεται και διαφοροποιείται. Τα συναισθήματα των βρεφών χαρακτηρίζονται από αστάθεια, μικρή διάρκεια, και μεγάλη ένταση. Όσο μεγαλώνουν όμως τόσο τα χαρακτηριστικά αυτά υποχωρούν.

Η γλωσσική ανάπτυξη κατά την προσχολική περίοδο γνωρίζει ραγδαία εξέλιξη. Από τις άναρθρες κραυγές και τα ψελλίσματα της πρώτης βρεφικής ηλικίας, τα παιδιά φτάνουν στο τέλος της νηπιακής ηλικίας να χρησιμοποιούν τον επικοινωνιακό λόγο, γεγονός που τους δίνει τη δυνατότητα να ενταχθούν ομαλά στο δημοτικό σχολείο.

Στηριζόμενοι λοιπόν στα παραπάνω, μπορούμε να πούμε ότι η κατάταξη των εικονογραφημένων βιβλίων σε κατηγορίες με βάση την ηλικία των παιδιών έχει ως εξής:

1^ο έτος

Τα παιδιά μπορούν να έρθουν σε επαφή με το βιβλίο, όταν είναι σε θέση να το πιάσουν και να το κρατήσουν. Αυτό συμβαίνει περίπου στην ηλικία των 7-9 μηνών. Σε αυτή την ηλικία το χειρίζονται εντελώς αισθησιοκινητικά, όπως όλα τα άλλα αντικείμενα-παιχνίδια. Το πετάνε, το βάζουν στο στόμα, το σκίζουν, το χτυπούν. Στη συνέχεια, ανακαλύπτουν τη διαδικασία του ξεφυλλίσματος, χωρίς να μπορούν ταυτόχρονα να παρατηρήσουν και την εικονογράφηση κάθε σελίδας. Όταν κατανοήσουν τη λειτουργία του ξεφυλλίσματος, συγκεντρώνουν ολοένα και πιο πολύ την προσοχή τους σε αυτό που απεικονίζεται σε κάθε σελίδα. Αναγνωρίζουν με τη βοήθεια των ενηλίκων συγκεκριμένα πράγματα στις εικόνες.

Στα βιβλία, με τα οποία έρχονται σε επαφή για πρώτη φορά τα παιδιά, καλό είναι να απεικονίζονται πράγματα και καταστάσεις από τη ζωή τους και σε κάθε

σελίδα να υπάρχει μία μόνο εικόνα, το κείμενο να είναι υποτυπώδες και το υλικό κατασκευής τους τέτοιο, ώστε να αντέχει στην έντονη χρήση. (Βλ. Εικ. 12).

Εικ. 12. Το πρώτο βιβλίο του παιδιού.

2^ο και 3^ο έτος

Στην αρχή και αυτής της περιόδου πρέπει να δίνουμε βιβλία που σε κάθε σελίδα τους να υπάρχει μία μόνο εικόνα. Στη συνέχεια, προχωράμε σε βιβλία που σε κάθε σελίδα τους απεικονίζονται διάφορα πράγματα μαζί. Στο τέλος του 2ου έτους είναι προσιτά βιβλία όπου σε κάθε σελίδα μπορεί να υπάρχει μία απλή σκηνή που αποτελεί αυτοτελές γεγονός και δε συνεχίζεται. Στο τέλος αυτής της περιόδου τα παιδιά μπορούν να παρακολουθήσουν βιβλία με απλές ιστορίες. Η εξέλιξη της υπόθεσής τους πρέπει να είναι απλή και καθαρή και το κείμενο πολύ μικρό.

3^ο-5^ο έτος

Σε αυτή την ηλικία κυριαρχεί η πολύχρωμη και μεγάλη εικόνα. Τα παιδιά την παρατηρούν και τη διαβάζουν με το δικό τους τρόπο. Τα εικονογραφημένα παραμύθια και οι φανταστικές ιστορίες ενθουσιάζουν τα παιδιά και είναι από τα πιο αγαπημένα τους βιβλία. Η εικόνα υπερτερεί σε σχέση με το κείμενο που έχει συμβατικό χαρακτήρα, αφού τα παιδιά δεν ξέρουν ακόμα να διαβάζουν.

Εικ. 13. Βρεφική γωνιά βιβλιοθήκης.

5^ο και 6^ο έτος

Τα χαρακτηριστικά των εικονογραφημένων βιβλίων γι' αυτή την ηλικία συνίστανται κυρίως στην υπεροχή των παραστάσεων με δράση. Το φανταστικό δίνει σιγά-σιγά τη θέση του στο πραγματικό. Έτσι, όλο και περισσότερο πραγματικά γεγονότα, όπως ιστορίες από το περιβάλλον και αφηγήσεις με πρωταγωνιστές ζώα, παίρνουν τη θέση των παραμυθιών και των φανταστικών ιστοριών. Στις ιστορίες αυτές δεν υπάρχει το «φανταστικό» και το «μαγικό», το «άχρονο» και το «άτοπο» στοιχείο των παραμυθιών¹⁷.

Τέλος, ας μην ξεχνάμε ότι η διαίρεση των εικονογραφημένων βιβλίων σε είδη και η άκαμπτη τυποποίησή τους, έστω και κατά ηλικία, ενέχει τον κίνδυνο να μη λαμβάνονται υπόψη τα ενδιαφέροντα, οι προδιαθέσεις, οι ατομικές διαφορές και οι ιδιαιτερότητες των μικρών αναγνωστών.

3.4. ΚΡΙΤΗΡΙΑ ΕΠΙΛΟΓΗΣ ΤΩΝ ΕΙΚΟΝΟΓΡΑΦΗΜΕΝΩΝ

Παλιότερα είτε δεν υπήρχαν εικονογραφημένα βιβλία ή, κι αν υπήρχαν, ήταν ελάχιστα. Οι παππούδες και οι γιαγιάδες έπλαθαν μορφολογικά τις εικόνες των παραμυθιών με τον τόνο της φωνής τους και τις εκφραστικές κινήσεις του προσώπου, των χεριών και ολοκλήρου του σώματος. Σήμερα όμως, λόγω των νέων

κοινωνικών δεδομένων, ο ρόλος των προφορικών κειμένων έχει αντικατασταθεί, εκτός των άλλων, και από τα εικονογραφημένα βιβλία. Σε αυτά η εικόνα κατέχει πρωταγωνιστικό ρόλο και σε συνδυασμό με το κείμενο προσελκύει το παιδικό κοινό και το κάνει φανατικό αναγνώστη.

Τώρα λοιπόν που η ποικιλία των εικονογραφημένων βιβλίων είναι μεγάλη, γονείς και παιδαγωγοί πρέπει να δείξουν ιδιαίτερη προσοχή στα κριτήρια αξιολόγησής τους, για να μπορούν να επιλέγουν τα καταλληλότερα από αυτά. Το να αποφανθεί κανείς πότε μια εικονογράφηση είναι παιδαγωγικά και αισθητικά σωστή δεν είναι εύκολη υπόθεση και ούτε μπορούν να δοθούν σαφείς και συγκεκριμένες οδηγίες. Για τη διαμόρφωση κριτηρίων επιλογής μερικές γενικές κατευθύνσεις θα μπορούσαν ίσως να φανούν χρήσιμες, αν και οφείλουμε να ξανατονίσουμε ότι για μια τέτοια επιλογή, πέρα από την καλή γνώση της αισθητικής και παιδαγωγικής λειτουργίας της εικόνας, απαιτείται και η κατάλληλη γνώση τόσο των βιβλίων όσο και των ιδίων των παιδιών εκ μέρους του/της παιδαγωγού.

Προκειμένου όμως να δοθεί μια απάντηση στο δύσκολο πρόβλημα της αξιολόγησης και της επιλογής των εικονογραφημένων βιβλίων, πρέπει να προσεχθούν ιδιαίτερα τα εξής:

α) Σε ό,τι αφορά το βιβλίο:

- 1) Η εικόνα και ο λόγος να έχουν άμεση σχέση με την ηλικία του παιδιού. Όταν το παιδί είναι μικρό, η εικονογράφηση πρέπει να είναι πλουσιότερη και το κείμενο λιγότερο. Όσο όμως το παιδί μεγαλώνει, πρέπει να μειώνεται σταδιακά η εικόνα και να διευρύνεται το κείμενο. Δηλαδή, ο λόγος να είναι ανάλογος και η εικόνα αντιστρόφως ανάλογη προς την ηλικία του παιδιού.
- 2) Να περιέχει σπουδαίες «λογοτεχνικές και παιδαγωγικές» λειτουργίες¹⁸, για να μπορεί να βοηθήσει στην οικοδόμηση των πρώτων λογοτεχνικών εμπειριών του παιδιού.
- 3) Όλα τα στοιχεία που το απαρτίζουν (εικόνα, λόγος, χρώμα, μέγεθος, σχήμα, ύφος κ.ά.) να είναι στενά δεμένα μεταξύ τους σε μια καλλιτεχνική ενότητα. Να υπηρετούν τον ίδιο σκοπό και να εκπέμπουν το ίδιο μήνυμα. Αν, για παράδειγμα, κάποιο βιβλίο κάνει λόγο για την προστασία του περιβάλλοντος, δεν μπορεί να μη δείχνει σκουπίδια.

β) Σε ό,τι αφορά την εικόνα:

- 1) Να είναι αισθητικά άρτια· ένα αληθινό έργο τέχνης, που θα εξευγενίζει και θα εκλεπτύνει το συναίσθημα και θα συμβάλλει στην ανάπτυξη των αισθητικών

ικανοτήτων και αντιλήψεων του παιδιού. Η εικόνα πρέπει να είναι φορέας των σκοπών της τέχνης. Το άρτιο εικαστικό αποτέλεσμα μπορεί να επιτευχθεί με την καθαρότητα της σύλληψης, τη ζυγισμένη σύνθεση, το καλό σχέδιο και την υποβλητικότητα του χρώματος¹⁹.

- 2) Όχι μόνο να γοητεύει, αλλά και να εξηγεί. Να μην παραμορφώνει την αντίληψη του παιδιού για τον κόσμο και να μην οδηγεί σε επιφανειακή θέαση της πραγματικότητας.
- 3) Να αρέσει στο παιδί, να ανταποκρίνεται στα αισθητικά του μέτρα και να ακουμπάει τον παλμό του. Το παιδί, για να αγαπήσει κάτι, πρέπει να είναι σε θέση να το αντιλαμβάνεται και να το αναπαριστά. Επομένως, ό,τι δεν καταλαβαίνει του είναι άχρηστο και αδιάφορο. Το ίδιο συμβαίνει και με τις εικόνες.
- 4) Να ενεργοποιεί τη φαντασία και τη σκέψη και να προκαλεί συναισθηματική διέγερση, χωρίς έντονη συγκίνηση.
- 5) Να είναι κοντά στο τμήμα του κειμένου στο οποίο αναφέρεται, γιατί αυτό βοηθά το παιδί της προσχολικής ηλικίας στην «ανάγνωση» του βιβλίου²⁰.
- 6) Να απεικονίζει τους χαρακτήρες της ιστορίας με τέτοιον τρόπο, ώστε να είναι αναγνωρίσιμοι και σύμφωνοι με τις περιγραφές του κειμένου· να είναι μοναδικοί και να μη συγχέονται με πρόσωπα άλλων ιστοριών²¹.
- 7) Να είναι ανθρωποκεντρική και τα μηνύματά της να είναι συνυφασμένα με τη ζωή του ανθρώπου, τις δραστηριότητες και τα προβλήματά του.
- 8) Να μην υποκαθιστά το λόγο, αλλά να τον προκαλεί. Να αναδημιουργεί και όχι να αντιγράφει τα πράγματα.
- 9) Να είναι σύστοιχη με τη διανοητική, γλωσσική, και συναισθηματική ικανότητα του μικρού αναγνώστη και ανάλογη με την ψυχολογική του κατάσταση.
- 10) Να παρουσιάζει κίνηση και δράση και να εμπεριέχει αντιθέσεις (χρώματος, έντασης, μεγέθους).
- 11) Να έχει το στοιχείο της εξελικτικότητας. Η υπόθεση, δηλαδή, να είναι εικονογραφημένη στις κύριες φάσεις της και όχι απλώς στις πιο εντυπωσιακές²². Με αυτόν τον τρόπο, γίνεται κατανοητή η αιτιώδης σχέση των γεγονότων και το παιδί θα μπορεί να τη «διαβάσει» από μόνο του.
- 12) Να είναι απαλλαγμένη από περιττές λεπτομέρειες. Τα παιδιά αρέσκονται να παρατηρούν αυτά που κατά την αντίληψή τους είναι ουσιώδη και δεν ενδιαφέρονται για τα άλλα, τα «ασήμαντα». Κατά τον ίδιο τρόπο λειτουργούν και όταν τα ίδια ζωγραφίζουν.
- 13) Να έχει στοιχεία συμβολισμού και να είναι έξω από τη λογική του ενηλίκου.

Όμως, αρκετοί μελετητές υποστηρίζουν ότι το παιδί πασχίζει με κάθε τρόπο να ενηλικιωθεί και δεν ενδιαφέρεται καθόλου για έργα που μοιάζουν με τα δικά του. Μια μέση λύση θα ήταν μάλλον η ενδεδειγμένη.

- 14) Να μην προκαλεί σύγχυση και τα εικονιζόμενα να μην έρχονται σε αντίθεση, αλλά να συνδέονται με τον κόσμο των βιωμάτων και της φαντασίας του παιδιού.

Από όλα όσα είπαμε παραπάνω γίνεται φανερό ότι για την επιλογή των κατάλληλων εικονογραφημένων βιβλίων χρειάζεται μεγάλη προσοχή, ιδιαίτερα μάλιστα, αν λάβουμε υπόψη μας ότι οι αναγνώστες τους δε συμμετέχουν σ' αυτή τη διαδικασία και η γνώμη τους ή παίζει δευτερεύοντα ρόλο ή αγνοείται παντελώς λόγω των ιδιαιτεροτήτων της ηλικίας τους.

Εικ. 14. Εικόνα και λόγος στο εικονογραφημένο βιβλίο.

✓ ΑΝΑΚΕΦΑΛΑΙΩΣΗ

Τα εικονογραφημένα βιβλία είναι τα πρώτα βιβλία των παιδιών και αποτελούν αισθητικά, μορφωτικά και διδακτικά εργαλεία, τα οποία μπορούν να αξιοποιηθούν κατάλληλα από γονείς και παιδαγωγούς. Σε αυτά, οι δυο μορφές τέχνης, ο λόγος και η εικόνα, βρίσκονται σε μια εναρμονισμένη αναλογία, χωρίς να υποτάσσεται η μία στην άλλη.

Τα χαρακτηριστικά τους ανάλογα με την ηλικία των παιδιών είναι:

1ο έτος: Το υλικό κατασκευής των βιβλίων είναι ανθεκτικό και στην κάθε σελίδα τους υπάρχει μία εικόνα.

2ο και 3ο έτος: Σε κάθε σελίδα απεικονίζεται μια απλή σκηνή και προς το τέλος αυτής της περιόδου δίνονται βιβλία με απλές ιστορίες.

3ο – 5ο έτος: Τα βιβλία που αρέσουν ιδιαίτερα στα παιδιά αυτής της ηλικίας είναι τα παραμύθια και οι φανταστικές ιστορίες.

5ο – 6ο έτος: Τα παραμύθια και οι φανταστικές ιστορίες δίνουν σιγά-σιγά τη θέση τους στις ιστορίες με δράση.

Κριτήρια για την επιλογή των κατάλληλων εικονογραφημένων βιβλίων αποτελούν τα χαρακτηριστικά των εικόνων σε συνδυασμό με την αισθητική και παιδαγωγική αξία ολόκληρου του βιβλίου.

ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ

1) Ποιες είναι οι κυριότερες θετικές επιδράσεις των εικονογραφημένων βιβλίων;

2) α) Ποια πρέπει να είναι η σχέση λόγου, εικόνας και ηλικίας του παιδιού σε ένα παιδικό βιβλίο; β) Πώς πρέπει να συνδυάζονται τα στοιχεία του εικονογραφημένου βιβλίου (εικόνα, λόγος, χρώμα κτλ.) και γιατί;

3) Ποια είναι τα κυριότερα χαρακτηριστικά μιας καλής εικονογράφησης;

4) Το εικονογραφημένο βιβλίο προσφέρει στο παιδί τη δυνατότητα για παιχνίδι. Ποια μορφή παιχνιδιού προκαλεί σε παιδιά ηλικίας ενός έτους;

5) Γιατί, κατά τη γνώμη σας, σε ένα εικονογραφημένο βιβλίο για την προσχολική ηλικία η εικόνα δεν έχει διακοσμητικό ρόλο;

6) Ο G. Rodari γράφει για τα εικονογραφημένα βιβλία: «Αν ο κινηματογράφος είναι ένα είδος γραφής, τα εικονογραφημένα βιβλία είναι στενογραφία, απ' όπου πρέπει να οδηγηθούμε πίσω στο κείμενο». Σχολιάστε την άποψη αυτή.

● ΠΡΟΤΕΙΝΟΜΕΝΕΣ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΕΣ

- 1) Κάντε με τα παιδιά του Παιδικού σταθμού, στο πλαίσιο της πρακτικής σας άσκησης ένα φανταστικό ταξίδι. «Μπείτε» σε ένα χάρτινο αεροπλανάκι για να σας «μεταφέρει» σε όλη την Ελλάδα. Κάθε φορά που θα βρίσκεστε με τα παιδιά, καταγράψτε τις εντυπώσεις σας (ζωγραφίζοντας και γράφοντας) από κάθε μέρος που «επισκεφτήκατε». Όταν τελειώσετε τη φανταστική σας περιπλάνηση, συγκεντρώστε όλες τις «εντυπώσεις» και τις «εμπειρίες» που αποκομίσατε και φτιάξτε ένα βιβλίο με τα νέα από όλη την Ελλάδα.
- 2) Επιλέξτε τρία εικονογραφημένα βιβλία που θεωρείτε ότι έχουν καλή εικονογράφηση και διαβάστε τα στα παιδιά. Κατόπιν: α) καταγράψτε τις αντιδράσεις των παιδιών για το καθένα και β) αναφερθείτε στα κριτήρια που λάβατε υπόψη σας για την επιλογή.
- 3) Αφού επιλέξετε και διαβάσετε ένα εικονογραφημένο βιβλίο (που κρίνετε ότι είναι κατάλληλο) σε μια ομάδα παιδιών, να αναφέρετε: α) την ηλικία των παιδιών στα οποία το διαβάσατε, β) τις συναισθηματικές αντιδράσεις που εκδήλωσαν τα παιδιά, γ) τις αντιδράσεις τους που φανερώνουν την ταύτισή τους με τους ήρωες του βιβλίου και δ) τις έννοιες που ενδυναμώθηκαν με την ανάγνωση του βιβλίου.